

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

(повне найменування закладу вищої освіти)

Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи

(назва факультету)

Кафедра педагогіки та методики початкової освіти

(назва кафедри)

СИЛАБУС

навчальної дисципліни

**Профілактика булінгу та різних проявів насильства
в роботі з молодшими школярами**

(вказати назву навчальної дисципліни (іноземною, якщо дисципліна викладається іноземною мовою))

вибіркова

(вказати: обов'язкова/вибіркова)

Освітньо-професійна програма Початкова освіта

(назва програми)

Спеціальність 013 Початкова освіта

(вказати: код, назва)

Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка

(вказати: шифр, назва)

Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)/

(вказати: перший (бакалаврський)/другий (магістерський)/третій (освітньо-науковий))

факультет педагогіки, психології та соціальної роботи

(назва факультету/інституту, на якому здійснюється підготовка фахівців за вказаною освітньо-професійною програмою)

Мова навчання українська

(вказати: на яких мовах читається дисципліна)

Розробники: канд. пед. наук, доцент кафедри педагогіки та методики початкової освіти

Біленкова Л.М.

(вказати авторів (викладач (ів)), їхні посади, наукові ступені, вчені звання)

Профайл викладача (-ів) <http://elemed.chnu.edu.ua>

(посилання на сторінку кафедри з інформацією про викладача (-ів))

Контактний тел. +380991721805

E-mail: l.bilenkova@chnu.edu.ua

Сторінка курсу в Moodle <https://moodle.chnu.edu.ua/course/view.php?id=3791>

Консультації вівторок (14:30 до 15:30).

1. Анотація дисципліни (призначення навчальної дисципліни) «Профілактика булінгу та різних проявів насильства в роботі з молодшими школярами».

Навчальна дисципліна рекомендується для опанування студентами 4 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності «Початкова освіта». Має належне місце структурі професійної підготовки майбутніх фахівців.

2. Мета навчальної дисципліни «Профілактика булінгу та різних проявів насильства в роботі з молодшими школярами»: є набуття студентами професійних компетентностей для здійснення успішної діяльності вчителя початкової школи з метою попередження булінгу та різних проявів насильства у роботі з дітьми молодшого шкільного віку.

Примітка: окрім мети для вибіркової дисципліни має бути наведено коротке пояснення аргументованих переваг, які надає вивчення вибіркової дисципліни.

3. Пререквізити. «Психологія загальна та вікова», «Педагогічна психологія», «Основи інклюзивної педагогіки», «Теорія та методика навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі», «Соціальна психологія» (Вказуються дисципліни чи сертифіковані курси, які здобувач вищої освіти має вивчити до початку або разом із цією дисципліною, що підвищує ефективність засвоєння курсу).

4. Результати навчання(формулювання результатів навчання у вигляді переліку загальних та фахових компетентностей (досягти..., аналізувати...). визначених відповідною освітньо-професійною програмою, із зазначенням рівня їх сформованості через достатність для вирішення певних завдань професійної діяльності)

Інтегральна компетентність – здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі початкової освіти з розумінням відповідальності за свої дії з метою профілактики булінгу.

ЗК-1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні. Розуміти сутність поняття булінг (цькування), вміти визначити різницю між булінгом і конфліктом;

ЗК-2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя (як психічного так і фізичного).

ЗК-4. Здатність працювати в команді. Вміти аналізувати стадії розвитку процесу булінгу (цькування) та проявів насильства в роботі з молодшими школярами;

ЗК-5. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми. Виокремлювати основні форми та види булінгу (цькування), які можуть існувати в закладі освіти в роботі з молодшими школярами;

ЗК-7. Здатність діяти соціально відповідально і свідомо. Вміти визначати передумови та причини виникнення булінгу (цькування) в роботі з молодшими школярами в закладі освіти;

ЗК-8. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів). Розумітися у сутнісних характеристиках типів учасників булінгу (цькування) в закладі освіти, вміти визначити їх ролі («коло цькування», «зону найближчого попередження булінгу»);

СК-1. Здатність спілкуватися державною та іноземною мовами(усною та писемною формами), демонструвати навички нормативного літературного мовлення в різних сферах особистої й професійно-педагогічної комунікації, з метою визначення наслідків цькування для кривдника, потерпілого, спостерігачів, учасників у закладі освіти та освітньому середовищі задля профілактики даного явища.

СК-2. Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, використовувати відкриті ресурси, інформаційно-комунікаційні та цифрові технології, оперувати ними в професійній діяльності з метою оперування інформацією стосовно профілактики булінгу в роботі з молодшими школярами.

СК-3.7. Громадянська та історична компетентність. Здатність і готовність педагога до ефективного розв'язання завдань громадянської освіти у процесі професійної діяльності на основі сформованих знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій, професійно важливих якостей і здібностей з метою профілактики булінгу в роботі з дітьми молодшого шкільного віку.

СК-4. Здатність управляти власними емоційними станами, налагоджувати конструктивну та партнерську взаємодію з учасниками освітнього процесу, формувати мотивацію здобувачів початкової освіти до навчання та організувати їхню пізнавальну діяльність з метою попередження різних проявів насильства в роботі з молодшими школярами.

СК-5. Здатність до проєктування осередків навчання, виховання й розвитку здобувачів початкової освіти задля попередження конфліктної ситуації в роботі з молодшими школярами.

СК-8. Здатність до збору, інтерпретації та застосування даних у сфері початкової освіти із використанням методів наукової діяльності до формування суджень, що враховують соціальні, наукові та етичні аспекти з метою розуміння значення наслідків булінгу в роботі з молодшими школярами.

СК-10. Здатність до професійно-педагогічної діяльності в інклюзивному середовищі з різними категоріями дітей з особливими освітніми потребами, адже агресія може бути спровокована дитиною молодшого шкільного віку не тільки з метою планомірного цькування, а до прикладу, як самозахист асоціальних дітей.

СК-11. Здатність до здійснення профілактичних заходів щодо збереження життя та здоров'я учнів початкової школи, до надання їм домедичної допомоги, до протидії та попередження булінгу, різних проявів насильства.

ПР-01. Організувати монологічну, діалогічну та полілогічну форми спілкування з молодшими школярами, іншими учасниками освітнього процесу, представниками громади, поважаючи права людини та суспільні цінності; формувати судження, що враховують соціальні, наукові та етичні аспекти.

ПР-03. Критично оцінювати достовірність та надійність інформаційних джерел, дотримуватися юридичних і етичних вимог щодо використання інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій у перебігу педагогічної діяльності в початковій школі.

ПР-04. Спілкуватися із професійних питань засобами державної та іноземної мов в усній та письмовій формах, застосовувати в освітньому процесі прийоми збагачення усного й писемного мовлення молодших школярів.

ПР-08. Організувати конструктивну та партнерську взаємодію з учасниками освітнього процесу початкової школи, використовувати практики самозбереження психічного здоров'я, усвідомленого емоційного реагування.

ПР-15. Здійснювати профілактичні заходи щодо збереження життя та фізичного й психічного здоров'я здобувачів початкової освіти, надавати їм домедичну допомогу (за потреби), планувати та реалізовувати заходи щодо попередження і протидії булінгу та різних проявів насильства чи будь-якої з форм дискримінації серед учнів початкової школи й інших учасників освітнього процесу.

ПР-16. Використовувати основні техніки спілкування з дорослими людьми, різні форми та засоби комунікації з батьками, колегами, іншими фахівцями з метою підтримки здобувачів у освітньому процесі початкової школи, керувати педагогічним і професійним розвитком осіб та груп.

5. Опис навчальної дисципліни
«Профілактика булінгу та різних проявів насильства
в роботах молодшими школярами»
5.1. Загальна інформація

Назва навчальної дисципліни «Профілактика булінгу та різних проявів насильства в роботах молодшими школярами»												
Форма навчання	Рік підготовки	Семестр	Кількість			Кількість годин					Вид підсумкового контролю	
			кредитів	годин	змістових модулів	лекції	практичні	семінарські	лабораторні	самостійна робота		індивідуальні завдання
Денна	4	7	3	90	2	11		22		57		екзамен
Заочна	4	7	3	90	2	8				82		екзамен

5.2. Дидактична карта навчальної дисципліни «Профілактика булінгу та різних проявів насильства в роботах молодшими школярами»

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин												
	денна форма							заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі					
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
Теми лекційних занять	Змістовий модуль 1. («Булінг як реальне явище у роботі з молодшими школярами»)												
Тема 1. Булінг (планомірне цькування) як реальне явище, його форми та учасники»	15	2	3			10	14	1				13	
Тема 2. Форми та види булінгу (цькування) та різних проявів насильства в роботі з молодшими школярами	15	2	3			10	14	1				13	
Тема 3. Передумови та причини виникнення цькування в роботі з молодшими школярами	13,5	1,5	3			9	17	2				15	
Модульна контрольна робота	2		2										
Разом за ЗМ1	45,5	5,5	11			29	45	4				41	
Теми лекційних занять	Змістовий модуль 2. («Профілактика булінгу та різних форм насильства з метою попередження наслідків у роботі з молодшими школярами»)												
Тема 1. Учасники булінгу (цькування) та різних проявів насильства	15	2	3			10	15	2				13	
Тема 2. Наслідки булінгу (цькування) та	13	2	3			8	14	1				13	

різних форм насильства в роботі з молодшими школярами												
Тема 3. Профілактика булінгу та різних проявів насильства в роботі з молодшими школярами	14,5	1,5	3			10	16	1				15
Модульна контрольна робота	2		2									
Разом за ЗМ 2	44,5	5,5	11			28	45	4				41
Усього годин	90	11	22			57	90	8				82

5.3. Зміст завдань для самостійної роботи

№	Назва теми
	Змістовий модуль 1. «Булінг як реальне явище у роботі з молодшими школярами»
1	Тема 1. Булінг (планомірне цькування) як реальне явище, його форми та учасники
2	Тема 2. Форми та види булінгу (цькування) та різних проявів насильства в роботі з молодшими школярами
3	Тема 3. Передумови та причини виникнення цькування в роботі з молодшими школярами
	Змістовий модуль 2. «Профілактика булінгу та різних форм насильства з метою попередження наслідків у роботі з молодшими школярами»
1	Тема 1. Учасники булінгу (цькування) та різних проявів насильства
2	Тема 2. Наслідки булінгу (цькування) та різних форм насильства в роботі з молодшими школярами
3	Тема 3. Профілактика булінгу та різних проявів насильства в роботі з молодшими школярами

* ІНДЗ – для змістового модуля, або в цілому для навчальної дисципліни за рішенням кафедри (викладача).

6. Система контролю та оцінювання

Види та форми контролю

Формами поточного контролю є усна чи письмова (тестування, есе, реферат, творча робота, проектна робота) відповідь студента та ін.

Формою підсумкового контролю є екзамен.

Засоби оцінювання

Засобами оцінювання та демонстрування результатів навчання можуть бути:

- контрольні роботи;
- стандартизовані тести;
- проекти (наскрізні проекти; індивідуальні та командні проекти; дослідницько-творчі та ін.);
- аналітичні звіти;
- реферати;
- есе;
- розрахункові, графічні, розрахунково-графічні роботи, схеми;
- презентації результатів виконаних завдань та досліджень;
- студентські презентації та виступи на наукових заходах;
- модульні контрольні роботи;
- завдання на реальних об'єктах тощо;

- інші види індивідуальних та групових завдань.

Критерії оцінювання результатів навчання з навчальної дисципліни

(Критерієм успішного проходження здобувачем освіти підсумкового оцінювання може бути досягнення ним мінімальних порогових рівнів оцінок за кожним запланованим результатом навчання навчальної дисципліни.

Мінімальний пороговий рівень оцінки варто визначати за допомогою якісних критеріїв і трансформувати його в мінімальну позитивну оцінку використовуваної числової (рейтингової) шкали).

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи) практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
60-69	D	задовільно	
50-58	E		
35-49	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Критерії оцінювання знань студентів

Оцінка за модуль визначається як сума оцінок поточної навчальної діяльності студента (у балах) та оцінки підсумкового модульного контролю (у балах), які виставляються при оцінюванні теоретичних знань та практичних навичок.

Максимальна кількість балів, яку студент може набрати при засвоєнні курсу – 100 балів.

Поточний контроль навчальної діяльності студента здійснюється на кожному семінарському занятті відповідно до конкретних цілей теми, враховуючи рівень підготовки до заняття під час самостійної роботи студента, виконання практичної частини роботи, оформлення конспекту практичного заняття, результатів підсумкового тестового контролю за темою заняття, а також якості виконання індивідуального завдання.

Оцінювання самостійної роботи студентів. Самостійна робота студентів, яка передбачена в темі поряд з аудиторною роботою, оцінюється під час поточного контролю теми на відповідному семінарському занятті.

Підсумковий модульний контроль здійснюється по завершенню вивчення модуля на останньому практичному занятті з модуля. До підсумкового модульного контролю допускаються студенти, які повністю відвідали аудиторні заняття з дисципліни, виконали всі види робіт, що передбачені навчальною програмою.

Підсумковий контроль засвоєння дисципліни в цілому здійснюється шляхом складання іспиту очно або комп'ютерного тестування на платформі Moodle.

Критерії поточної оцінки знань студентів.

Усний виступ та виконання	
----------------------------------	--

письмового завдання, тестування	Критерії оцінки
5	В повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову та додаткову літературу. Правильно вирішив усі тестові завдання.
4	Достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, в основному розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову літературу. Але при викладанні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки. Правильно вирішив більшість тестових завдань.
3	В цілому володіє навчальним матеріалом викладає його основний зміст під час усних виступів та письмових відповідей, але без глибокого всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, без використання необхідної літератури допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки. Правильно вирішив половину тестових завдань.
2	Не в повному обсязі володіє навчальним матеріалом. Фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає його під час усних виступів та письмових відповідей, недостатньо розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності, правильно вирішив меншість тестових завдань.
1	Частково володіє навчальним матеріалом не в змозі викласти зміст більшості питань теми під час усних виступів та письмових відповідей, допускаючи при цьому суттєві помилки. Правильно вирішив окремі тестові завдання.

Поточний модульний контроль знань студентів.

Модульний контроль знань студентів здійснюється через проведення аудиторних письмових контрольних робіт або комп'ютерного тестування на платформі Moodle.

Критерії поточної модульної оцінки знань студентів

Письмова контрольна робота або тестування	Критерії оцінки
10-9	В повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову та додаткову літературу. Правильно вирішив усі тестові завдання.

8-7	Достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, в основному розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову літературу. Але при викладанні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки. Правильно вирішив більшість тестових завдань.
6-5	В цілому володіє навчальним матеріалом викладає його основний зміст під час усних виступів та письмових відповідей, але без глибокого всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, без використання необхідної літератури допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки. Правильно вирішив половину тестових завдань.
4-3	Не в повному обсязі володіє навчальним матеріалом. Фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає його під час усних виступів та письмових відповідей, недостатньо розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності, правильно вирішив меншість тестових завдань.
2-1	Частково володіє навчальним матеріалом не в змозі викласти зміст більшості питань теми під час усних виступів та письмових відповідей, допускаючи при цьому суттєві помилки. Правильно вирішив окремі тестові завдання.

Підсумковий контроль знань студентів

Підсумковий модульний контроль знань студентів означає поступове накопичення балів від одного поточного модульного контролю до іншого в кінцевому рахунку отримання загального підсумкового балу.

Форма підсумкового контролю: екзамен

(для контролю та самоконтролю роботи студента)

Методи поточного контролю: у процесі вивчення курсу використовуються методи контролю навчальних досягнень студентів:

Методи поточного контролю	Критерії оцінювання
✓ усне індивідуальне опитування	5
✓ експрес-опитування,	1-3
✓ фронтальне опитування,	3-5
✓ захист індивідуального науково-дослідного завдання, проекту	10
✓ термінологічний диктант,	10
✓ тестування,	10
✓ практична робота	5
✓ самостійні та модульні контрольні роботи.	10

Форма підсумкового контролю: екзамен

Розподіл балів, які отримують студенти

Для прикладу (екзамен)

Поточне тестування та самостійна робота	екзамен	Сума
---	---------	------

Змістовий модуль №1 «Булінг як реальне явище у роботі з молодшими школярами»				Змістовий модуль №2 «Профілактика булінгу та різних форм насильства з метою попередження наслідків у роботі з молодшими школярами»					
T1	T2	T3	M/P	T1	T2	T3	M/P	40	100
5	10	10	5	5	10	10	5		

7. Рекомендована література - основна

1. Барліт, А.Ю. (2012). Форми і методи подолання (мінімізації) соціально-педагогічної та психологічної проблеми булінгу в освітньому середовищі. Горизонти освіти. №2. 44-46.
2. Булінг: ми всі можемо допомогти це зупинити. (2013). Посібник для батьків учнів початкових і середніх шкіл. Весна. 10.
3. Комплект освітніх програм «Вирішення конфліктів мирним шляхом. Базові навички медіації» (2018). К. 140.
4. Корекційно-розвиткова програма формування стійкості до стресу в дітей дошкільного віку та школярів «Безпечний простір» (2017): навчально-методичний посіб. Київ: НаУКМА. ГЛІФ Медіа. 208.
5. Найдьонова, Л.А. (2011). Кібер-булінг або агресія в інтернеті: способи розпізнання і захист дитини. Методичні рекомендації. Серія: На допомогу вчителю. Вип. 4. К. 34.
6. Насильство щодо дітей в Україні (2015). Всеукраїнське опитування громадської думки за ред. С. Павлиш, Т. Журавель. К.: вид-во ФОП Клименко. 146.
7. Небезпечні квести для дітей: профілактика залучення (2017). Методичні рекомендації. К.: ТОВ «Агентство «Україна». 76.
8. Організація роботи з розв'язання проблеми насильства в школі. (2011) Навчально-методичний посібник.. К.: Нусс. 96.
9. Протидія булінгу в закладі освіти: системний підхід. Методичний посібник. (2019) .Андрєнкова В.Л., Мельничук В.О.,Калашник О.А. К.: ТОВ «Агентство «Україна», 132.
10. Стоп шкільний терор. Особливості цькування у дитячому віці. Профілактика та протистоянні боулінгу. (2017). 84.
11. Що українці знають і думають про права людини: загальнонаціональне дослідження. (2017). І. Бекешкіна, Т.Печончик, В.Яворський та ін. під заг. ред. Т. Печончик. Київ. 308.

8. Інформаційні ресурси

1. Булінг – важлива проблема для дітей в Україні. ЮНІСЕФ розпочинає кампанію проти булінгу. URL: https://www.unicef.org/ukraine/ukr/media_31252.html
2. Воронцова Е. Програма «Профілактика та подолання булінгу у закладах освіти» URL: <http://xn--d1acjtrgde.kiev.ua/2017/08/24/profilaktika-tapodolannya-bulingu-u-zakladah-osviti/>
3. Діти за ґратами – суспільство хворе, «Социум» 28.10.2008. URL: www.uwtoday.com.ua/socium.php?pos_id=93.
4. Кацалап, В.В., & Савкова І.О. Програма тренінгових занять «СТОП- Булінг» орієнтована на профілактику насилля в шкільному середовищі. URL: iprobuk.cv.ua/images/.../Кацалап_В.В._Савкова__О..doc
5. Коли вашу дитину цькують. Посібник для батьків / <https://glavcom.ua/specprojects/stopbullying/koli-vashu-ditinu-ckuyutposibnik-dlya-batkiv->

452001.html <https://glavcom.ua/specprojects/stopbullying/koli-vashu-ditinkuyutposibnik-dlya-batkiv-452001.htm>

6. Король, А. (2009). Причини та наслідки дослідження явища булінгу. Відновне правосуддя в Україні. № 1-2. 190. URL: https://rescentre.org.ua/images/Uploads/Files/poperedzhenya_dl/buling_article.pdf 28
7. Мірошніченко, А. В. (2013). Насильство в сім'ї. Правова освіта. Сайт Головного управління юстиції у Кіровоградській області. URL: http://pravovaosvita.ucoz.ua/publ/nasilstvo_v_sim_ji/1-1-0-13
8. Результати опитування U-Report, яке проводилось у травні 2016 р. URL: <https://ukraine.ureport.in/story/390/>
9. Цькування у школі. Наслідки знуцання і для жертви, і для агресора. : URL: <https://glavcom.ua/country/society/ckuvannya-u-shkoli-naslidkiznushchannya-i-dlya-zhertvi-i-dlya-agresora-464608.html>